

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА І ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

*Н. П. Топішко, к. е. н., старший викладач, Національний університет «Острозька академія»,
natalyatorishko@rambler.ru*

Охарактеризовано роль соціальної політики в розвитку соціуму та визначено основні її моделі в країнах ЄС. Розглянуто концепції соціальної справедливості, підходи до корегування форм і змісту суперечностей суспільного розвитку. Показано шляхи досягнення соціального консенсусу в суспільстві, а також встановлення балансу між економічною ефективністю та соціальною справедливістю. Акцентовано увагу на проблемах визначення меж соціальної та економічної нерівності в суспільстві, необхідності кардинальних змін у соціальній політиці, її адаптації до нових реалій.

Ключові слова: соціальна політика, рівень життя населення, соціальна справедливість, соціальна відповідальність, коефіцієнт Джині.

Постановка проблеми. Стрімкі трансформації сучасного світу змушують країни модернізувати соціально-економічні моделі розвитку. Для підвищення ефективності виробництва впроваджують зміни в систему розподілу обов'язків між суб'єктами соціального партнерства за забезпечення суспільного добробуту. Зменшується соціальна відповідальність бізнесу. Підвищується індивідуальна відповідальність особи за рівень та якість її життя. Знижується відповідальність держави щодо гарантування і забезпечення суспільно нормальних умов життя індивіда. Це веде до зростання нерівності в соціумі.

Ефективний розподіл не обов'язково справедливий і може не сприйматися широкими верствами. Він має бути в межах уявлень основних груп населення (консенсусу) щодо критерію соціальної справедливості. Проблеми визначення меж нерівності та реалізації принципу соціальної справедливості набувають особливої ваги. Це підтверджують події у світі та в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Соціальна проблематика є сферою наукового інтересу багатьох вітчизняних та іноземних дослідників. Увагу, як правило, акцентовано на тому, що добробут і розвиток суспільства є результируючою взаємодією багатьох складових. Роль як соціальної, так і економічної компоненти є надзвичайно важливою внаслідок їх взаємозумовленості та взаємовпливу. В умовах глибоких системних суспільних трансформацій, які визначають логіку новітніх соціально-

економічних процесів (А. Гальчинський) [1, с.6, 7], необхідним є корегування форми і змісту суперечностей суспільного розвитку об'єктивного і, значною мірою, суб'єктивного характеру з метою оптимізації вирішення дилеми між економікою і соціумом (економічної ефективності та соціальної справедливості) (В. Бідак) [2, с.10]. У цьому процесі важливо мобілізувати зусилля соціуму щодо забезпечення соціальної справедливості, єдності дій держави, бізнесу і громадян на посилення соціальної згуртованості (О. Герасимов, К. Мілованова) [3, с.43], у т.ч. на основі розробки нової парадигми економічного розвитку світу (П. Єщенко) [4, с.4].

У більшості публікацій підкреслено, що реалізація принципу соціальної справедливості залежить від багатьох умов. Серед них ступінь відповідності соціально-економічної політики, що проводиться, інтересам більшості населення; вплив реформ на рівень добробуту, соціальну захищеність і соціальну безпеку; законність і справедливість інституціональних структур та законодавства, зокрема в соціальній сфері; справедливість принципів розподілу, соціальних гарантій, підходів до організації заходів по соціальному захисту населення від негативних наслідків ринку тощо.

Сучасне суспільство знаходиться під впливом значних політичних та економічних трансформацій. У таких умовах продовжується пошук механізмів підтримки соціального компромісу в соціумі.

Формулювання мети статті. Метою

статті є дослідження підходів до коригування форми і змісту суперечностей суспільного розвитку, визначення шляхів досягнення балансу між економічною ефективністю та соціальною справедливістю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стабільність і поступ суспільства є результируючою економічної ефективності й соціального компромісу. Це зумовлює необхідність проведення певної соціальної політики, визначає її мету, принципи, форми, методи і механізми реалізації. Її завданням є досягнення балансу між відповідальністю держави стосовно гарантування суспільно нормальних умов відтворення робочої сили і відповідальністю індивіда за рівень та якість свого життя як результату власної економічної діяльності. Підходи до її розв'язання залежать від моделі та пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, в основі яких лежать певні його концепції.

У неокласичних теоріях розподілу національного доходу хоча й визнається необхідність суспільної підтримки особи в якості її природного права, проте лише як обмежене втручання держави в цю сферу з метою регулювання суперечності між багатством і бідністю на засадах державного контролю за рівнем життя населення не нижче за встановлені соціальні стандарти (мінімальні граничні величини). Побудованим на ліберальних засадах моделям економцентризму притаманний погляд на соціальний чинник як вторинний по відношенню до вагомості економічного. Сучасні представники ліберальної хвилі рекомендують скорочувати державні соціальні програми. Потреба у підтриманні ефективного попиту в економіці (характерного для кейнсіанських моделей) не розглядається як першочергова [5, с.7].

Застосовуються неоліберальні методи регулювання господарства. Провідну роль відіграє максимізація прибутку за будь-яких умов. Перерозподіл економічних ресурсів і нагромадженої вартості на користь олігархії домінує над реальним виробництвом, що призведе до структурних, економічних і фінансових криз. За недостатньо сильного контролю з боку суспільства над цими процесами посилюється соціально-економічна нерівність. Рівень життя більшості населення є низьким. Відтворюється «пастка бід-

ності», коли неможливо забезпечити суспільно-необхідні потреби більшості людей та з якої немає змоги вирватися [4, с.10]. Вчені підкреслюють, що багатство, отримане соціальним пограбуванням, руйнує суспільство... створює соціальну базу для політичного екстремізму [6, с.17, 18].

Враховуючи це, а також в цілому сприятливі умови світової динаміки другої половини ХХ – початку ХХІ ст. розвинуті країни Європи орієнтувалися на реалізацію концепцій соціально орієнтованої ринкової економіки. Модель засновано на кейнсіанських принципах макрорегулювання. Соціальна сфера розглядається в якості чинника підвищення економічної ефективності. У тій чи іншій мірі регулюються зайнятість, рівень цін, розподіл і перерозподіл доходів, відносини між підприємцями та найманими працівниками (табл.1).

Як бачимо, розбіжності в підходах до розв'язання цих проблем стосуються визначення міри соціального захисту, яку суспільство може надати для зменшення соціальної нерівності, не підриваючи стимулів до праці, не породжуючи соціального утримання і гострих політичних конфліктів. Прагнення підвищити ефективність економіки може призвести до скорочення зайнятості, посилення майнової диференціації, політичної нестабільності. Зростання ж соціальних витрат потребує більше податків, може знизити ефективність виробництва, сприяти формуванню соціального утримання, бюрократизації системи надання матеріальної допомоги. У ХХІ ст. проблеми визначення меж нерівності набули особливої ваги.

Суспільна нерівність може мати економічний (дохід, власність, матеріальні умови життя), соціальний (місце людини в соціальній структурі суспільства, освіта, доступ до власності та влади), природний (психофізіологічні відмінності людей, стан здоров'я) характер. Економічна нерівність є похідною від соціальної, проте вона стає проявом останньої. Соціальна нерівність розглядається як необхідна умова структурування і розвитку соціуму. Проте його диференціація не повинна породжувати глибокі соціальні конфлікти і бути в межах суспільних уявлень про критерії соціальної справедливості.

Основні моделі соціальної політики країн-членів ЄС¹*

Модель, країни	Основні риси моделі
Англосаксонська (ліберальна) (Беве-ріджа) Великобританія, Ірландія, Швейцарія	Діють механізми ринкової саморегуляції. Домінує приватна власність, принципи ліберальної, протестантської етики. Перерозподіл ВВП через державний бюджет незначний. Державне регулювання економіки і соціальної сфери обмежене. Величина адресної соціальної допомоги незначна. Соціальна захищеність забезпечується зайнятістю населення, страховими внесками роботодавців і працівників. Системи страхування розвинуті. Розмір страхових виплат переважно невеликий. Забезпечується висока гнучкість ринку праці. Не обмежується самостійність підприємницьких структур у прийнятті рішень щодо реструктуризації виробництва і звільнення працівників. Модель має високу ефективність за економічної стабільності та піднесення. В умовах депресії та кризи соціальні програми скорочуються.
Консервативна, (корпоративна) (Бісмарка) Австрія, Німеччина, Франція, Бельгія	Заснована на принципах професійної солідарності. Рівень соціального захисту залежить від тривалості трудової діяльності й соціального страхування. На розмір і термін страхових виплат впливає трудовий стаж, термін сплати, їх величина та вік працівника. Соціальна підтримка нужденних із державного бюджету є допоміжним механізмом соціального захисту тих, хто внаслідок відсутності/недостатності страхового стажу не отримує страхові соціальні виплати. Широко використовується система перерозподілу національного доходу у формі компенсацій і виплат. Бюджетні соціальні видатки майже дорівнюють страховим внескам працівників.
Скандинавська соціал-демократична (солідарна) Швеція, Данія, Фінляндія, Норвегія	Високий рівень соціального захисту ґрунтується на солідарності суспільства, врахуванні широкого кола соціальних ризиків, розвинутому державному секторі. Держава відіграє провідну роль у створенні безпечного життєвого середовища для всього населення незалежно від його зайнятості та сплати страхових внесків. Вирівнювання доходів населення і висока зайнятість забезпечуються високим ступенем перерозподілу ВВП через держбюджет (у Швеції – 66%, Данії – 61%, Фінляндії – 56%). Трудові відносини регулюються на національному рівні, а не на рівні підприємств або галузей. Це мінімізує рівень безробіття. Страхування на випадок безробіття є добровільним і управляється профспілками.
Південно-європейська Іспанія, Греція, Італія, Португалія	Соціальна політика має пасивний характер та орієнтована на компенсацію втрат мінімального доходу окремих верств населення. Рівень соціального захисту населення є відносно низьким. Важлива роль у його забезпеченні належить сім'ї та добровільним організаціям.

¹Постсоціалістичні країни-члени ЄС не представлені окремою групою, тому що трансформують свої системи в напрямку основних. Системи соціального захисту України, Росії, Білорусі також не виокремлюються.

*Джерело: складено за [7; 8, с. 129-130].

Соціальна справедливість є оціночним поняттям [9, с.15]. Розуміння її людьми та соціальними спільнотами неоднакове. У масовій свідомості вона сприймається як морально-політична, правова та економічна категорія. В економічному плані обмежується сферою розподілу багатства між людьми. Соціальна ж її сутність є ширшою за економічну. Це спосіб, за допомогою якого головні соціальні інститути розподіляють у суспільстві фундаментальні права та обов'язки громадян, визначають переваги соціальної кооперації. Практику її реалізації в країнах ЄС відображено в табл. 2.

У загальному обсязі витрат на соціальний захист населення найбільшу питому вагу мають урядові витрати в Болгарії, Іспанії,

Італії, Швеції, Великобританії. Найнижча їх питома вага в Естонії, Польщі, Нідерландах. Рівень соціальних відрахування працедавців найнижчим був у Болгарії, тоді як найвищим – в Естонії. Питома вага страхових внесків найманих працівників була найнижчою в Естонії, Іспанії, Італії, Швеції; найвищою – в Нідерландах, Австрії, Німеччині, Угорщині. Як бачимо, країни ЄС різняться за рівнем відповідальності суб'єктів суспільного процесу (держави, бізнесу, працюючих) залежно від моделі соціально-економічного розвитку, яка ґрунтується на підходах до розуміння поняття «соціальна справедливість».

Розподіл відповідальності за забезпечення соціального захисту населення між суб'єктами соціального партнерства в країнах ЄС у 1997–2012 рр. (у % до загального обсягу)*

Показники	Роки	Країни														
		Бельгія	Болгарія	Німеччина	Естонія	Літвія	Іспанія	Франція	Італія	Латвія	Угорщина	Нідерланди	Австрія	Польща	Швеція	Великобританія
Соціальні відрахування працедавців	1997	46,8	:	37,6	:	37,7	51,6	46,6	51,0	51,8	:	20,6	39,5	:	39,2	26,1
	2005	43,7	42,3	35,1	79,0	35,4	49,4	44,7	41,3	46,3	42,0	33,3	37,9	39,6	40,7	34,8
	2008	42,3	33,9	34,8	79,8	32,7	48,5	42,7	40,3	48,5	38,0	32,4	38,5	41,3	37,8	31,4
	2009	43,0	31,2	33,6	77,8	31,9	43,3	42,8	39,0	41,7	32,9	33,3	37,3	44,6	36,1	31,6
	2010	41,7	30,8	33,0	77,4	31,9	43,2	43,0	38,0	36,4	30,5	33,2	37,1	43,9	37,5	34,3
	2012	41,0	28,9	33,9	79,6	32,0	43,7	41,7	37,5	44,0	37,7	32,3	36,5	44,7	36,2	31,2
Страхові внески найманих працівників	1997	22,1	:	29,2	:	23,2	17,3	26,4	17,2	16,3	:	43,7	27,3	:	7,8	27,7
	2005	22,0	18,6	27,8	0,4	22,9	14,1	20,9	15,1	16,5	15,9	34,5	27,4	22,4	8,8	14,0
	2008	21,1	20,1	28,2	1,0	21,1	13,4	20,5	16,1	16,8	22,2	34,3	27,3	19,2	9,7	12,6
	2009	21,0	18,4	29,0	4,0	20,6	11,9	20,7	15,5	14,2	19,4	32,2	26,6	17,8	9,6	11,9
	2010	20,3	16,1	28,5	2,7	21,1	12,2	20,8	14,9	12,8	19,6	33,0	26,4	17,3	9,4	12,6
	2012	19,7	18,2	29,8	1,2	20,1	12,4	20,2	14,6	18,8	22,7	35,1	26,0	19,4	9,6	12,4
Урядові витрати на соціальний захист	1997	27,3	:	30,3	:	29,6	27,9	23,9	29,8	32,0	:	16,5	32,2	:	46,3	48,0
	2005	32,0	35,9	35,2	20,5	30,6	34,3	30,6	42,0	36,6	34,8	20,0	33,2	21,4	48,3	49,6
	2008	32,0	44,5	35,2	19,1	34,6	36,9	33,7	42,1	34,5	36,8	21,1	32,7	17,5	49,6	47,3
	2009	33,5	48,7	35,5	18,0	38,3	43,8	34,1	43,8	43,2	34,7	24,8	34,3	16,7	52,2	49,4
	2010	35,6	51,3	36,7	19,7	35,6	43,6	34,1	45,5	48,6	37,4	26,0	34,8	18,3	51,2	45,6
	2012	36,3	51,1	34,6	19,4	35,4	43,0	35,0	46,3	36,2	36,9	24,2	36,0	16,4	52,2	53,2
Інші надходження	1997	3,7	:	2,9	:	9,6	3,2	3,1	2,0	0,01	:	19,2	1,1	:	6,7	0,8
	2005	2,3	3,2	2,0	0,1	11,1	2,2	3,8	1,6	0,7	7,3	12,2	1,5	16,7	2,2	1,6
	2008	2,4	1,5	1,8	0,1	11,5	1,2	3,0	1,6	0,2	3,0	12,3	1,6	22,1	2,9	8,7
	2009	2,6	1,8	1,9	0,3	9,2	1,0	2,3	1,6	0,9	13,2	9,8	1,8	20,9	2,1	7,1
	2010	2,4	1,8	1,8	0,2	11,3	1,1	2,1	1,6	2,2	12,2	7,8	1,8	20,5	2,0	7,5
	2012	3,1	1,8	1,8	0,1	12,5	1,0	3,2	1,6	0,1	2,7	8,5	1,6	19,6	2,1	6,7

*даніх немає

* Джерело: складено за [11].

Економічні концепції соціальної справедливості формували А. Сміт, І. Бентам, У. Петті, Дж. М. Кейнс, К. Маркс, Дж. Мілль, Дж. Роулс, А. Маршал, В. Ойкен, М. Алле, Дж. К. Гелбрейт та ін. Новітніми її теоріями є «егалітарна», «сучасна ліберальна» (забезпечення прав людини), «соціалістична», «ліберталіанська», «комунітарна», «перфекціональна, або ліво-ліберальна» (первинність індивідуального вибору людини на основі її потреб) Дж.Роулза, «функціональна» (створення необхідних соціальних умов для людини) А.Сена та ін. [10, с. 41–42]. Вони різняться розуміння рівності та шляхами досягнення справедливості. Неоліберали з трьох видів рівності (особистої, можливостей та результатів) визнають перші два, які фактично ототожнюють, негативно оцінюючи третій її вид (рівність результатів), що досягається завдяки перерозподілу їх державою [10, с.43].

Основними моделями реалізації цього принципу в розподільчих відносинах, відповідно, й у соціальній політиці, є егалітарна, утилітарна, роулсіанська, ринкова. В егалітарній моделі держава авторитарно регулює розподільчі відносини, забезпечуючи населенню рівний доступ до суспільних благ за зрівноваженого їх розподілу. Егалітарний підхід до вирішення проблеми соціальної справедливості вважають недосяжним, хоча й привабливим [9, с.14].

За утилітарного підходу суспільний добробут максимізується як сума корисностей індивідів за пропорційного оподаткування доходів. Класична утилітаристська (Бенхема) функція суспільного добробуту має вигляд:

$$W = W(U_1, U_2, \dots, U_n) = U_1 + U_2 + \dots + U_n \quad (1)$$

У роулсіанській моделі суспільний добробут вимірюється рівнем благополуччя найменш забезпечених громадян:

$$W = W(U_1, U_2, \dots, U_n) = \min(U_1 + U_2 + \dots + U_n) \quad (2)$$

Максимізація корисності цих верств населення відбувається за рахунок продуктивної праці високооплачуваних громадян і

перерозподілу коштів на користь найбільш вразливих на основі прогресивного оподаткування.

За ринковою моделлю справедливість встановлюється ринком на основі факторного розподілу доходів, що призведе до їх значної диференціації. Перерозподілу державою не передбачено. Однак нерегульоване майнове розшарування населення, як свідчать дані табл.3, не є ознакою цивілізованого суспільства і правової держави. Воно має знаходитися в рамках уявлень значних соціальних груп про принцип соціальної справедливості як підвалин сфери соціально-ціннісних уявлень.

У ХХІ ст. зазначені аспекти набувають особливої ваги. «Віртуалізація» економіки, глобалізація, світові фінансові кризи, посилення конкуренції, вільне переміщення капіталу і робочої сили спонукають до переходу від концепції «соціальної держави» (в якій поєднуються особисті та суспільні цілі) до концепції «ефективної держави» з використанням регуляторів автоматичного і «ручного» налаштування [15, с.156]. Структурні зміни економіки, прискорення НТП, невідповідність кваліфікації значної частини робочої сили його вимогам та інші чинники сприяють зростанню безробіття. Це значно погіршує становище значної частини громадян.

Соціальна роль держави зростає. Розробляючи, здійснюючи і контролюючи цілеспрямовані інституціональні перетворення соціальної сфери (яка відображає відносини з приводу умов життя і розвитку особи) як цілісної системи суспільства, вона регулює ступінь його соціальної диференціації. З цією метою уряд проводить активну політику щодо перерозподілу національного доходу між різними групами населення. Він може бути горизонтальний та/або вертикальний. За першого держава прагне перерозподілити матеріальну відповідальність (наприклад, за виховання дітей) між громадянами з однаковими доходами, але різним демографічним навантаженням на сім'ю. За другого (на основі виплат із державного бюджету, надання пільг в оподаткуванні) перерозподіляються доходи від багатих до бідних.

Таблиця 3

Величина квінтильного коефіцієнту, коефіцієнту Джині та рівня ризику бідності в країнах ЄС у 2000–2013 рр.*

Показники Країни	Квінтильний коефіцієнт								Коефіцієнт Джині								Рівень ризику бідності після отримання соціальних трансфертів														
	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013							
ЄС-27	:	5,0	5,0	5,0	5,0	5,1	5,1	5,0	:	30,6	30,9	30,5	30,5	30,5	30,8	30,6	30,5	:	16,4	16,4	16,5	16,4	16,4	16,9	16,6	16,9	16,9	16,9	16,9	16,9	16,6
Бельгія	4,3	4,0	4,1	3,9	3,9	3,9	3,9	3,8	30,0	28,0	27,5	26,4	26,6	26,3	26,6	25,9	25,9	13,0	14,8	14,7	14,6	14,6	15,3	15,0	15,1	15,0	15,3	15,0	15,1	15,1	
Болгарія	3,7	3,7	6,5	5,9	5,9	6,5	6,1	6,6	25,0	25,0	35,9	33,4	33,2	35,0	33,6	35,4	14,0	14,0	21,4	21,8	20,7	22,2	21,2	21,0	21,0	22,2	21,2	21,2	21,0	21,0	
Німеччина	3,5	3,8	4,8	4,5	4,5	4,5	4,3	4,6	25,0	26,1	30,2	29,1	29,3	29,0	28,3	29,7	10,0	12,2	15,2	15,5	15,6	15,8	16,1	16,1	16,1	17,5	17,5	17,5	17,5	18,6	
Естонія	6,3	5,9	5,0	5,0	5,0	5,3	5,4	5,5	36,0	34,1	30,9	31,4	31,3	31,9	32,5	32,9	18,0	18,3	19,5	19,7	15,8	17,5	17,5	18,6	18,6	17,5	17,5	17,5	17,5	18,6	
Ірландія	4,7	5,0	4,4	4,2	5,3	4,6	:	4,5	30,0	31,9	29,9	28,8	33,2	29,8	:	30,0	20,0	19,7	15,5	15,0	15,2	15,2	15,2	:	14,1	15,2	:	14,1	14,1	14,1	
Греція	5,8	5,8	5,9	5,8	5,6	6,0	6,6	6,6	33,0	33,2	33,4	33,1	32,9	33,5	34,3	34,4	20,0	19,6	20,1	19,7	20,1	21,4	23,1	23,1	23,1	21,4	23,1	23,1	23,1	23,1	23,1
Іспанія	5,4	5,5	5,7	6,4	7,2	7,1	7,2	6,3	32,0	32,2	31,9	33,0	34,4	34,5	35,0	33,7	18,0	20,1	20,8	20,1	21,4	22,2	22,2	20,4	20,4	22,2	22,2	22,2	22,2	20,4	20,4
Франція	4,2	4,0	4,4	4,4	4,5	4,6	4,5	4,5	28,0	27,7	29,8	29,9	29,8	30,8	30,5	30,1	16,0	13,0	12,7	12,9	13,3	14,0	14,1	13,7	13,7	14,0	14,1	14,1	14,1	13,7	13,7
Італія	4,8	5,6	5,1	5,2	5,2	5,6	5,5	5,7	29,0	32,8	31,0	31,5	31,2	31,9	31,9	32,5	18,0	18,9	18,7	18,4	18,2	19,6	19,4	19,1	19,1	19,6	19,4	19,4	19,1	19,1	19,1
Латвія	5,5	6,7	7,3	7,4	6,8	6,5	6,5	6,3	34,0	36,2	37,5	37,5	35,9	35,1	35,7	35,2	16,0	19,4	25,9	26,4	20,9	19,0	19,2	19,4	19,4	19,0	19,2	19,2	19,4	19,4	19,4
Угорщина	3,3	4,0	3,6	3,5	3,4	3,9	4,0	4,2	26,0	27,6	25,2	24,7	24,1	26,8	26,9	28,0	11,0	13,5	12,4	12,4	12,3	13,8	14,0	14,3	14,3	13,8	14,0	14,0	14,0	14,3	14,3
Нідерланди	4,1	4,0	4,0	4,0	3,7	3,8	3,6	3,6	29,0	26,9	27,6	27,2	25,5	25,8	25,4	25,1	11,0	10,7	10,5	11,1	10,3	11,0	10,1	10,4	10,4	11,0	10,1	10,1	10,1	10,4	10,4
Австрія	3,4	3,8	3,7	3,7	3,7	3,8	3,6	4,1	24,0	26,2	26,2	25,7	26,1	26,3	27,6	27,0	12,0	12,3	12,4	12,0	12,1	12,6	14,4	14,4	14,4	12,6	14,4	14,4	14,4	14,4	14,4
Польща	4,7	6,6	5,1	5,0	5,0	5,0	4,9	4,9	30,0	35,6	32,0	31,4	31,1	31,1	30,9	30,7	16,0	20,5	16,9	17,1	17,6	17,7	17,3	17,3	17,3	17,7	17,1	17,1	17,3	17,3	17,3
Швеція	:	3,3	3,5	3,7	3,5	3,6	3,7	3,7	:	23,4	24,0	24,8	24,1	24,4	24,8	24,9	:	9,5	12,2	13,3	12,9	14,0	14,1	14,8	14,8	14,0	14,1	14,1	14,8	14,8	14,8
Великобританія	5,2	5,9	5,6	5,2	5,4	5,3	5,4	4,6	32,0	34,6	33,9	32,4	32,9	33,0	32,8	30,2	19,0	19,0	18,7	17,3	17,1	16,2	16,2	15,9	15,9	16,2	16,2	16,2	16,2	15,9	15,9
Норвегія	3,3	4,1	3,7	3,5	3,4	3,3	3,2	3,3	:	28,2	25,1	24,1	23,6	22,9	22,6	22,7	:	11,4	11,4	11,7	11,2	10,5	10,1	10,9	10,9	10,5	10,1	10,1	10,1	10,9	10,9

: даних немає

*Джерело: складено за [12; 13; 14]

Доцільність і межі перерозподілу національного доходу через державний бюджет, підходи до вирішення фундаментальної суперечності між економічним ефектом і соціальною справедливістю є предметом безперервних дискусій науковців і практиків усіх країн [16]. При цьому враховується стан економіки, менталітет нації, співвідношення політичних сил, обрана концепція суспільного поступу, вимоги інформаційної революції до людського розвитку.

У межах вирішення дилеми між економікою і соціумом соціальну політику можна вважати досягнутим компромісом значних груп населення відносно перерозподілу створеного суспільного продукту. Це результат діяльності держави по узгодженню інтересів у сфері виробництва, розподілу та споживання, а також гармонізації економічних інтересів із колективними цілями всього суспільства [17, с.13]. Порушення балансу негативно позначається на моральному кліматі, призводить до гострих конфліктів. Перерозподіл національного доходу можна розглядати в якості плати суб'єктів економіки (перш за все бізнесу) за соціальний мир та розвиток.

Реалізація принципу соціальної справедливості залежить від багатьох умов, а саме: ступеня відповідності політики інтересам більшості населення; впливу реформ на рівень його добробуту, соціальну захищеність і соціальну безпеку; законності та справедливості інституціональних структур та нового законодавства, у т. ч. й в соціальній сфері; справедливості нових принципів розподілу, соціальних гарантій, принципів організації заходів по соціальному захисту населення від негативних наслідків ринку тощо.

В Україні стан соціальної політики є кризовим. До подій 2014 р. брак коштів був наслідком не тільки катастрофічного стану економіки, її значної «тінізації» і криміналізації, а перш за все моделі реформування. Розриви в соціальній тканині суспільства виявилися надвеликими навіть для етапу первісного нагромадження капіталу. Порушення принципу соціальної справедливості спостерігається у багатьох сферах. Система цін, податків, комунальних платежів тощо стала несумісна з розмірами доходів біль-

шості громадян. Робоча сила є надто дешевою. У 2014 р. частка фонду оплати найманої праці у ВВП країни становила лише 47% [18]. Ігнорування прав та інтересів працюючих спричинює бідність. Поширення платності послуг у сфері суспільних благ знижує рівень добробуту значної частини населення. Фіскальний тиск є високим. У 2015 р. неоподатковуваний мінімум доходів залишився 17 грн. Він не переглядався з жовтня 1995 р. Податковий тягар покладено на осіб, які отримують офіційні доходи, у т.ч. мінімальні.

У складних реаліях уряд України проводить заходи щодо реформування соціальної політики. Так підвищено рівень прогресивності системи оподаткування. Ставка податку на доходи розміром до десяти мінімальних заробітних плат (12180 грн. на 1.01.2015 р.) залишається 15%, а при перевищенні – 17% [19]. Запроваджуються інші складні та не зовсім популярні зміни.

За таких умов основним завданням соціальної політики має бути забезпечення:

- системного і комплексного підходу до її проведення; визначення базових структурних складових та їх підпорядкованість;
- посилення адресності державної соціальної допомоги через упорядкування на законодавчому рівні системи пільг; розробка та реалізація програм подолання бідності;
- проведення житлово-комунальної реформи; вдосконалення механізму субсидій на оплату житлово-комунальних послуг;
- законодавче забезпечення і розвиток системи загальнообов'язкового соціального страхування, недержавного страхування; проведення пенсійної реформи;
- реформування податкової системи та зменшення податкового навантаження на фонд оплати праці та доходи населення;
- створення, розширення, зміцнення та ефективного функціонування системи соціального партнерства.

Висновки. На даному етапі в Україні не реалізовано принцип соціальної справедливості не тільки на егалітарних, але й на ринкових підходах до його змісту. Основною проблемою соціальної політики є не

тільки підтримка соціально незахищених громадян, а й справедлива оцінка праці зайнятого населення. За умови низької частки фонду оплати праці в структурі ВВП неможливо вирішити проблему соціальних виплат, реалізувати принцип соціальної справедливості. Соціальна політика потребує кардинальних змін.

Література:

1. Гальчинський А. С. Економічна методологія. Логіка оновлення / Гальчинський А. С.; Курс лекцій. – К. : «АДЕФ-Україна», 2010. – 572 с.
2. Бідак В. Я. Соціальний захист населення та вдосконалення державних механізмів його регулювання: дис. ... кандидата екон. наук : 08.09.01 / Бідак Володимир Ярославович. – Львів, 2004. – 252 с.
3. Герасимов О. Зарубіжний та міжнародний досвід забезпечення соціальної справедливості у суспільстві / О. Герасимов, К. Мілованова // Україна: аспекти праці. – 2014. – № 5. – С. 43–51.
4. Єщенко П. С. Світу потрібен новий вектор розвитку: від bubbleeconomics – до економіки людини / П. С. Єщенко // Економіка України. – 2014. – № 6 (631). – С. 4–22.
5. Подлесна В. Г. Циклічність у розгортанні та подоланні економічних криз / В. Г. Подлесна // Економіка України. – 2014. – № 9. – С. 4–18.
6. Циганов В. В. Феномен бідності у молодих демократіях / В. В. Циганов // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 1 (26). – С. 16–20.
7. Крамаренко Л. Соціальний захист населення в країнах Європейського Союзу (на прикладі категорії «багатодітні сім'ї») [Електронний ресурс] / Л. Крамаренко. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_upravl/2011_2/33.pdf
8. Монусова Г. Социальная политика в европейском общественном мнении: субъективный контракт между обществом и государством / Г. Монусова // Вопросы экономики. – 2012. – № 6. – С. 127–152.
9. Студінський В. Питання соціальної справедливості в контексті соціальної політики / В. Студінський // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 1. – С. 13–16.
10. Новіков В. М. Досягнення справедливості як умова соціогуманітарного розвитку / В. М. Новіков, В. В. Семенов // Демографія та соціальна економіка. – 2013. – № 2 (20). – С. 40–49.
11. Євростат [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00108&plugin=1>
12. Gini coefficient of equalised disposable income [Electronic resource]. – Mode of access: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tessi190&plugin=1>
13. Inequality of income distribution [Electronic resource]. – Mode of access : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdsc260&plugin=1>
14. People at risk of poverty after social transfers [Electronic resource]. – Mode of access : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=t2020_52&language=en
15. Василенок В. Методологические аспекты содержания курса «Современные экономические концепции» / В. Василенок, Н. Шапиро. // Вопросы экономики. – 2012. – № 4. – С. 154–156.
16. Кравчук Н. Я. Соціально відповідальна держава в контексті корекції глобальних фінансових дисбалансів / Н. Я. Кравчук // Наукові записки. Серія «Економіка»: зб. наук. праць. – Острогор: Видавництво НУ «Острозька академія», 2012. – Випуск 20. – С. 12–18.
17. Хаустова В. Є. Соціальна політика в регіонах України: монографія / В. Є. Хаустова, О. І. Омельченко. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2012. – 428 с.
18. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
19. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://dp.sfs.gov.ua/mediark/newsark/179103.html>

СОЦИАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА И ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Н. П. Топшико, к. э. н., старший преподаватель, Национальный университет «Острозьская академия»

Охарактеризована роль социальной политики в развитии социума и определены ее основные модели в странах ЕС. Рассмотрены концепции социальной справедливости, подходы к корректировке форм и содержания противоречий общественного развития. Показаны пути достижения социального консенсуса в обществе, а также установления баланса между экономической эффективностью и социальной справедливостью. Акцентируется внимание на проблемах определения границ социального и экономического неравенства в обществе, необходимости кардинальных изменений в социальной политике, ее адаптации к новым реалиям.

Ключевые слова: социальная политика, уровень жизни населения, социальная справедливость, социальная ответственность, коэффициент Джинни.

SOCIAL POLICY AND PROBLEMS OF ENSURING THE SOCIAL JUSTICE IN MODERN SOCIETY

*N. P. Topishko, Ph. D. (Econ.), Senior Lecturer,
The National University of Ostroh Academy*

The role of social policy in the development of modern society is observed. The main models in the EU are characterized. The principles of interpretation of the category of "social justice" are investigated. The approaches to the correction of form and content of the contradictions of social development, ways of ensuring social consensus and the balance between economic efficiency and social justice are examined. Attention is focused on the problems of defining the boundaries of social and economic inequality, and also on approaches to the implementation of the principle of social justice. It is emphasized that the necessity of radical changes in social policy and its adaptation to new realities are on demand.

Keywords: social policy, standard of living, social justice, social responsibility, the Gini coefficient.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Пилипенко Ю. І. Надійшла до редакції 29.05.2015 р.